

УДК 322+34804 (477)

ББК 66.3

*Іванна Ломака***РЕЛІГІЙНА ДОКТРИНА В ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ПРОБЛЕМИ
СВОБОДИ ТА УЧАСТІ В ПОЛІТИЦІ**

У статті досліджується вплив церкви й релігійної свідомості на політику та політичну свідомість в умовах розбудови української державності, коли інтенсивність політичних і релігійних процесів значно прискорила та їх взаємодія посилюється.

Ключові слова: церква, релігія, релігійна свідомість, суспільство, політичні відносини.

Церква – джерело, яке продукує в суспільстві духовні цінності, приводить людину до Бога та духовного зростання. Церква є фактором, який спроможний об'єднати та примирити суспільство, задати йому новий ціннісний вимір.

Довіра до церкви в українському суспільстві традиційно є дуже високою й тому може дуже помітно впливати на соціально-політичну позицію своїх членів. Жодною політикою у власному розумінні слова церква здебільшого не займається. Справжня місія, яку Христос доручив своїй Церкві, не має політичного характеру. Мета, що її визначив Христос Церкві, має насамперед релігійний характер.

Церкви, як правило, проголошують свою політичну нейтральність і аполітичність. Проте політичні питання хвилюють членів церкви. З огляду на це вона змушена торкатись їх. “Всюди, де знаходиться людина, там має бути і Церква” – такою є позиція католицького богослов'я [5, с.105]. Через це церква не обмежується релігійною сферою, хоча вона є інституцією не політичною, а релігійною. Це означає, що коли церква навіть і висловлюється з політичних питань, то мусить робити це в релігійній формі. Адже в ній віруючі вбачають не політичного захисника, а заступницю у справах духовного спасіння.

Хоча цю проблему досліджували такі науковці, як К.Дюрем, П.Л.Яроцький, С.О.Гладкий, А.Колодний, потреба в її системному дослідженні залишається важливою як у теоретичному, так і практичному значенні. Релігійний плюралізм є однією з необхідних умов існування свободи релігії. Як наголошує американський дослідник проблем релігійної свободи Коул Дюрем, “допоки в суспільстві та в засадничих системах переконань” не виникне плюралізм, питання релігійної свободи не актуалізується [1, с.37]. Цей висновок підтверджує історія становлення й утвердження свободи релігії.

Церква наголошує на своїх релігійних функціях для того, щоб уже на їх ґрунті віруючі реалізовували свої політичні інтереси. Церкви прагнуть того, щоб віруючі здійснювали свої мирські справи на основі принципів християнства й тим самим забезпечували присутність останніх у соціальному світі. Цим політика служить євангелізації світу, а світське не суперечить сакральному. Тобто межа між світським і релігійним для церкви існує, однак вона не є нездоланною.

Церква в демократичному суспільстві не втручається в політику. Своє завдання вона бачить у тому, щоб утримувати людину від помилок у політичному житті, згубних для спасіння душі. А такі помилки людина може робити повсякчас. Як зазначає католицький теолог Й.-Б.Метц, по-перше, з причини “природжених якостей своєї натури, обмеженої першородним гріхом”, по-друге, “внаслідок сприйняття людиною згубних політичних концепцій” [8, с.107].

Церква здобуває право давати загальну оцінку політичним явищам, утримувати людину від можливих помилок. Християнські церкви не висувають нормативних політичних вимог, вони наполягають на деяких надчасових загальних принципах: “шукайте передусім Царства Божого і правди його, і все інше буде дане вам” (Лк. 12,31; Мт. 6,33). Такі принципи не вимагають “сакралізації світу”, не потребують й конкрети-

зації, чим і зберігають “універсальність”. Найвищим рівнем тут є священне, а політичне – рівнем захисту земних інтересів.

Але при всьому тому церкви, як правило, уникають ототожнення з якоюсь політичною силою, групою, партією. Натомість вони можуть звертатись до можновладців із повчальними словами про вибір останніх на користь справедливості, відмови від насильства, необхідності утвердження зверхності людини над працею й праці над прибутком.

Як свідчить світовий досвід, роль церкви в демократичному суспільстві й не повинна бути надто великою. В іншому випадку з’являється небезпека виникнення клерикалізму. Небажаність цього явища за умов демократії пов’язана з тим, що клерикальні рухи досить практично виходять із постулату, що всі соціально-політичні явища мусять спиратись на принципи, витоком і гарантом яких є дана церква. Крайній варіант клерикалізму – вимога всебічного дотримання державою канонів релігійної догматики, наступ на світську мораль. Прикладом може бути діяльність клерикальних організацій у сусідній з нами Польщі впродовж 80-х рр.

З огляду на власні цілі, а також настрої в суспільстві, церква не повинна виходити на передній план у політичних справах, і їй варто висловлюватися щодо них лише в надзвичайних обставинах, коли набувають поширення замаху політиків на основоположні моральні цінності. У православ’ї, що пережило тоталітарні часи, і досі дотримуються загалом вистражданої мудрості: чим церква далі від політики, тим надійніше й стабільніше її становище.

Римсько-католицька церква, проте, знайшла свою нішу, свій аспект у політичній царині. Папа Іван Павло II висловлюється, що церква не виступає із суто політико-економічних або технологічних питань, оскільки вона не претендує на конкретні рішення складних проблем, котрі не входять до її компетенції. Але церква незмінно вважає за свій обов’язок висловлюватися з усіх питань, що стосуються становища особи.

Соціально-політичні погляди обов’язково змінюються з плином часу, вони не можуть виводитися безпосередньо з незмінної догматики. За своєю природою вони повинні трансформуватися разом зі змінами, що відбуваються в конкретній політичній системі. Якщо ці погляди залишати незмінними, то вони стануть надто схематичними й консервативними. Соціально-політичні вчення, розроблені в межах навіть однієї церкви, можуть різнитися в підходах. Адже релігійна мова припускає багатополюсність тлумачень політичних подій. У смисловому полі релігії знаходять своє місце й офіційна політика властей, і тільки-но народжені опозиційні неканонічні погляди. На різницю в поглядах окремих християнських церков впливає їх різний соціальний досвід. Тому католицьке вчення набагато більш розроблене й централізоване, ніж православне. Католицьке вчення значно уважніше приділяється до конкретних політичних процесів. [6, с.225], православне ж зосереджується переважно на загальному погляді на світ.

Одночасно у всіх розроблених соціальних ученнях християнських церков, які діють у сучасному світі, в їх поглядах на політику є дуже багато спільного. Насамперед їх поєднує спільна спрямованість – апеляція до Божої сили, авторитет Святого Письма. Інколи зустрічаються несприйняття іншого мислення, претензії на незгрішимість свого вчення, елементи месіанізму. Історія витлумачується як прояв трансцендентних цінностей у мінливому світі. При поясненні політичного процесу часто послуговуються поняттям “ознаки (знамення) часу” – знаки Божої волі, які виявляються людям через події, а їх мусить прочитати й витлумачити людям церква.

Соціально-політична тематика так чи інакше присутня чи не в кожній релігійній доктрині. Релігійна організація може й не прагнути до політичної діяльності, уникати її й відповідно не виробляти власної політичної платформи. Відтак на неї орієнтується все коло її вірних.

Інша справа – конкретна віруюча людина. Навіть якщо вона усвідомлено чи неусвідомлено не має власної політичної позиції, то й відсутністю такої позиції особа

об'єктивно є включеною в політичний процес – це завжди комусь буде вигідним. Релігійні вчення в тій частині, де вони є дотичними до соціального життя, завжди мають свій політичний зміст чи підтекст. Священні книги та перекази дають розгорнуті уявлення про ідеальний соціально-політичний устрій, владу, моральні настанови та правила відносин між людьми або їх групами, що відповідають волі Божій.

Релігійні віровчення не прагнуть до наукового обґрунтування своїх соціально-політичних розділів, вони просто не потребують цього. Адже всі вони виходять із фундаментальної ідеї залежності політичних подій від волі Божої, у християнстві – з ідеї Промислу Божого, наперед визначеності всього Сущого Господом, з есхатологічної (вчення про кінець світу) перспективи історії. Для віруючого політична сфера беззастережно належить тільки від волі Божої, від впливу надприродних сил.

Релігійний спосіб тлумачення політики виходить з точки зору її відповідності або ж невідповідності волі Всевишнього. Наразі це найпоширеніший вид позанаукового трактування політики й політичних відносин. Критерії його відмінності від власне наукового полягають у тому, що, поряд з використанням інших пізнавальних і логіковивідних методів, останній покладає на людину відповідальність за все, що відбувається на Землі, відмовляючись від його трансцендентального виміру.

Обґрунтовуючи соціально-політичні погляди, християнські богослови звертаються переважно до Старого Завіту, де Бог виступає як абсолютний законодавець. Однак для вирішення життєвих проблем вони користуються передусім Новим Завітом, де на перший план висуваються не соціальні спільноти, а особистості. Саме їх закликають отямитись і жити, як християни. Новий Завіт має глибокий релігійно-етичний зміст. Тут немає визначень справедливості. Ісус Христос не виступає як політичний діяч або реформатор. У нього немає різких звинувачень у соціальній несправедливості. Він натомість дає загальний погляд на життя. Релігійні доктрини відсувають у невизначене майбуття вирішення політичних проблем або розглядають їх в абстрактно-гуманістичній манері.

Церкви найчастіше виконують стабілізуючу, консервуючу функцію, оскільки закріплюють існуючі суспільні відносини. Дуже рідко нині церкви прагнуть розхитати політичні системи.

Церкви не можуть давати конкретних політичних рекомендацій. Натомість вони дають соціально-етичні орієнтири як засадничу основу політичних дій. Бог не дав людям якоїсь певної схеми облаштування суспільства, держави, жодної схеми світового порядку. Відповідно церква не пропонує власної моделі політичного устрою. Однак більшість церков висуває щодо політичних систем вимогу “примату етики над економікою”. Церква в ідеалі стоїть над усіма політичними структурами, об'єднаннями, партіями. Звертається вона до всіх, хто ладен її почути. Церква дотримується думки, що лише християнство здатне по-справжньому надихнути людину на створення суспільства, яке дасть індивіду звільнення від усіх поневолюючих форм залежності.

У всіх християнських церквах запорукою політичних свобод є звільнення від всегноблячої кабали первородного гріха.

Утвердження свободи християнські богослови бачать основним змістом політичного процесу. Саме Бог “створив свободу, а над свободою не можна бути повновладним, не вбивши свободу. Адже Бог забажав, щоб свобода вільно визнала його владу, але не у порядку поразки у боротьбі з Богом, а як бачення його абсолютної переваги за цінністю” [3, с.40]. Звідси вимога гарантувати особі можливість реалізації її вищого призначення – прагнення наближення до Бога. “Це основне право людського духу, у якому людина самовиражається як людина найбільш глибоко”, – говорив Іван Павло II.

Християнські богослови звертають увагу людей на духовну бідність, набагато більш серйозну, ніж матеріальна. Духовні злидні позбавляють людину всього того, що становить суть і зміст її життя: чеснот, історії, культури, віри, творчості, справжнього безсмертя.

Церква обмежується соціальною етикою, яка мусить упровадити етичні норми справедливості й любові в політичні відносини. Етизація політичних ідей є найприроднішим у демократичному суспільстві способом присутності даної церкви в політиці.

Таким чином, як свідчить проведений аналіз наукової літератури, на сьогодні в переважній більшості країн церква відділена від державної влади й виконує функції, так би мовити, певного неполітичного владного інституту. У зв'язку із цим не можна погодитись із загальноприйнятою точкою зору про те, що церква та релігія мають надзвичайний вплив майже на всі сфери суспільного життя, зокрема на його політичну сферу. Тому для остаточного визначення особливостей функціонування церкви як суспільного інституту необхідно дослідити основні точки дотику та форми взаємодії політичної та релігійної сфер суспільного життя.

Дослідження цього питання має певну спільну традицію в політологічній і релігієзнавчій літературі. Уперше ж проблема релігії була безпосередньо пов'язана з політичною історією в працях французького політолога й історика Гюстава Лебона. У 1898 р. він переконливо, на багатому фактичному матеріалі, довів, що політика й релігія впродовж століть переплітались одна з одною. Політична історія ХХ ст. дала безліч підтверджень цьому. Директор американського Центру з вивчення проблем релігії і суспільства Річард Джон Нойхаус у своїй книзі, присвяченій демократії й релігії, пише: "Політика і релігія – це різні галузі, і можна легко зрозуміти прагнення багатьох до того, щоб вони залишались якомога довше розділеними. Проте вони постійно змикаються й переплітаються одне з одним. У цьому немає нічого нового. Можливо, що так було у всіх суспільствах" [9, р.VII].

Дійсно, відомими є й релігійно-політичні союзи, і численні конфлікти на релігійному ґрунті, аж до збройних зіткнень і війн. Згадаймо хрестові походи, альбігойські війни, Реконкісту в Іспанії, насильницьке навернення індіанців в Америці конкістадорами, сумнозвісну Варфоломійську ніч тощо. У ХХ ст. загальновідомими є криваві зіткнення в Лівані (мароніти й мусульмани), Палестині (іудеї й мусульмани), у Північній Ірландії (протестанти й католики), у Боснії й Герцеговині, Хорватії та в Косово (православні, католики й мусульмани), Індії та Пакистані (індуїсти й мусульмани), у Таджикистані (ісмаїліти й сунніти) тощо. Серед важких внутрішніх конфліктів, до яких причетна релігія, варто згадати насильницьку руйнацію системи влади буддійського далайлами в Тибеті (КНР), зіткнення між шіїтами й суннітами в Південному Іраку, між фундаменталістами екстремістського гатунку й поміркованими, гуманістично орієнтованими мусульманами в Алжирі, Єгипті, Афганістані [7, с.174].

Загалом історичний досвід, як зазначають М.Рибачук та М.Корюшко, свідчить про те, що релігія історично не є ізольованою від політичного життя. Вона в цілому є втягнутою в невідворотний плин змін, спричинених соціальним, науковим і культурним прогресом людства, а також екологічних ускладнень останніх десятиліть. Ці величезні зрушення захоплюють із собою й релігію, виводять її з традиційного стану зосередженості на індивідуально-особистісному й надприродному, змушують взаємодіяти з різними структурами суспільного життя, серед яких знаходимо й політику [7, с.174].

Досить застарілою помилкою багатьох дослідників були й залишаються традиційні намагання розглядати політичний процес в ізольованому від релігійних настанов вигляді. Повне розділення політики й релігії (здійснене в академічній політології) – природне породження дискурсивного, диз'юнктивного мислення, поширеного в індустріалізованому суспільстві. Це не приносило особливих евристичних чи практичних успіхів, адже у свідомості конкретних людей відсутні будь-які перепони між політичними й релігійними поглядами. У реальному житті вони існують нерозривно, майже невіддільно одне від одного, перебуваючи, проте, немовби в різних площинах нашої свідомості, – таким є особистісне психологічне сприйняття цих явищ. Щодо віруючого, то його со-

ціально-політичні погляди вибудовані з певним підпорядкуванням їх “світу горньому”, а людина невіруюча не може не помічати могутньої згуртовуючої сили релігійної ідеї й віри. У самому релігійному середовищі існує абсолютно чітке усвідомлення того, що будь-яка релігія, як-от: християнство, іслам, буддизм, іудаїзм тощо, – не може нехтувати земною долею людей, об’єднаних у соціальні групи відповідно до факту народження або ж своїх інтересів. Якщо релігійні установи відмовляться від участі в розв’язанні важливих для людей соціально-політичних проблем, то тим самим репрезентована ними релігія істотно звузить сферу свого впливу. Тому майже невідворотно всередині різних релігій їх лідери доходять висновку, що релігійна віра має бути хоч в якийсь спосіб співвіднесеною з тією дійсністю, у якій живе й діє конкретна людина, з політикою, від якої це життя так багато в чому залежить. Унаслідок цих обставин релігія обов’язково впливає на політичне життя, прагне або ж виконувати роль політичного опікуна суспільства та його керівників, або ж освячувати політичні інтереси певних соціальних груп, надавати їм обґрунтування, виправдання й форму виразу, або ж об’єднувати величезні маси людей задля досягнення якихось політичних цілей.

Цілком можна погодитися з доктором Нойхаусом у тому, що історично вплив релігії на політичну думку й процеси завжди був дуже сильним – ще від найбільш ранніх держав Стародавнього Сходу або ж Єгипту й аж до сьогодення. Особливо помітним і безпосереднім цей вплив був ще до зародження й виокремлення суто світських цілей і засобів політичної діяльності, а також вироблення чисто секулярних форм політичної думки. Інакше кажучи, історія політичної думки фіксує певну закономірність, яка полягає в поступовому, але постійному зуженні сфери впливу релігійних цінностей і засобів організації людності на політичне життя та думку. Якщо в Стародавньому світі аж до середньовіччя релігія підпорядковувала собі в основному значну сферу політичного життя (принаймні її публічно декларованого змісту), то вже за Нового часу політична думка досягла такого рівня розвитку, за якого вона змогла висунути обґрунтовану систему власних концепцій, що почали більш ефективно, ніж раніше, сприяти досягненню актуальних політичних цілей. Було помічено, що секуляризовані форми політичної думки дають найбільш адекватне, як на сьогодні, пояснення політичної дійсності, що є загальновизнаною парадигмою серед серйозних західних та українських політологів.

Переважає більшість політичних рухів, принаймні в країнах розвиненої демократії, також відбувається нині в нерелігійній, виключно політичній формі, яка відповідає розвиненому стану суспільства. Ці рухи в демократичних суспільствах практично відмовилися від релігійної форми втілення й зупинилися на світській, науковій, більш адекватній існуючому стану речей та складу мислення. У частині мусульманських країн Сходу, де такий процес нині не спостерігається, сьогодні, як і перед тим, має місце визначальний вплив релігійної доктрини на зміст і форми політичного життя. В інших же країнах, де діє означена вище закономірність у чистому вигляді, ми маємо всі підстави твердити про взаємодію політики й релігії як автономних утворень. А під взаємодією в цьому дослідженні ми розуміємо не тільки зв’язок двох одночасних дій або систем, що перебувають у стані одночасної сполученості, а й перехід до нового рівня.

Проблема взаємодії аналізованих інститутів вимагає попереднього розгляду питання про їх співвідношення. При всій багатоманітності поглядів на цю проблему все їх розмаїття групується, як уважає професор М.Ф.Рибачук, навколо трьох смислових центрів [7, с.112]. Перша точка зору полягає в тому, що релігія й політика – речі зовсім різні, абсолютно не співмірні, зіставні. Це два різних світи, що не повинні перетинатись. Прибічники цього погляду (зустрічаються найчастіше серед теологів) стверджують принципову відмінність між релігією й ідеологією (політичною), яка є обов’язково пов’язаною з практичною діяльністю. Вони заперечують будь-яке зближення розглядуваних понять, убачаючи причину цього в тому, що православ’ям, скажімо, надто зловживали в Російській імперії для відстоювання вузькогрупових соціально-економічних цілей. З другого боку, християнство неодноразово згуртувало народ для відбиття ворожої

навали, для подолання внутрішніх криз. Одержавлене православ'я тим самим включалося до кола політично значущих явищ і в масовій свідомості сприймалося як політична ідеологія. Але тим самим в очах частини людей перекреслювалася його претензія на абсолютну істину, на надполітичний статус. Усвідомлене таким способом православне християнство ставало політично утилітарним явищем. Сказане як модель стосується, ясна річ, не тільки християнства, а й інших релігій.

Друга точка зору полягає в прямому ототожненні політики й релігії. Особливо яскраво втілюється вона в теократичних державах. Не менш сильно, але дещо інакше, вона унаочнилася в марксизмі-ленінізмі, особливо сталінського зразка. Так, у Маркса критика теології перетворювалася на критику політики, критика релігії пов'язувалася із критикою тих політичних порядків, які вона освячує й захищає, наслідком цього стало те, що в СРСР служителі церкви розглядалися як політичні супротивники (нагляд за ними вели державно-політичні спецслужби), а антирелігійна боротьба набрала відверто політичного характеру.

Погляд Н.Макіавеллі зовні не схожий на марксизм. Однак він виходить, власне, з тих самих засад, веде мову про практичне зрощування державно-політичного насильства з релігією. Так, Н.Макіавеллі повчав: “Норов людей є непостійним, і якщо повернути їх до своєї віри легко, то втримати в ній важко. Тому слід бути готовим до того, щоб, коли вона в народі вичерпається, примусити повірити його силою”. І продовжував: “Усі озброєні пророки перемагали, а всі беззбройні гинули” [4, с.18].

Третя точка зору. Уважне вивчення історії цивілізації підводить до висновку, що не відповідає дійсності ні протиставлення, ні ототожнення політики й релігії. Найбільш коректним, уважає професор М.Ф.Рибачук, твердження саме про взаємовплив релігії з політикою на кількох рівнях: духовних явищ, інституцій, окремих людей. Важливо також розрізнити в політичній сфері роль релігії як світогляду від ролі церкви (або мусульманської спільноти) як соціального інституту.

Необхідно виходити з того, що співвідносяться не просто два певних соціальних явища, адже для великої кількості людей вони співвідносяться як світ земний і світ небесний, до того ж, перший не замкнений сам по собі, а направлений на трансцендентне. Виходячи із цього, неправильно абсолютно протиставляти “людське” і “божественне”, “долішне” і “небесне”, “мирське” і “релігійне”, вони чимало в чому злиті. Якби ж політика й релігія були абсолютно різноприродні, то ніякої взаємодії просто не вийшло б, оскільки принципово несумісні речі не взаємодіють. Проте в дійсності між ними не просто існують численні зв'язки, вони обидві утворюють особливі симбіотичні форми, які виникають унаслідок їх взаємного тяжіння, шляхом утворення спільних або ж перехідних між політикою й релігією форм. Історичними прикладами таких симбіотичних форм можуть бути християнський соціалізм С.М.Булгакова або ж ісламський соціалізм (поширювався в мусульманських країнах протягом 60–70-х рр.).

Прикладом можуть слугувати релігійні вчення та рухи, що набрали відверто політичного характеру: скажімо, “теологія визволення” в Південній Америці, під впливовості якої припадає на 70-ті – початок 80-х рр. XX ст. Ще ближче в часі до нас стоїть створена в Іспанії 1984 р. права організація – Іспанський католицький рух. Його члени проголошували своєю метою захоплення влади в країні для облаштування тут “соціального царства Ісуса Христа”. Чи не релігійної екзальтації набувають інколи політичні настрої нетерпимості й фанатизму, які часто бувають пов'язані з релігійним почуттям. Як відзначав Г.Лебон, спостерігаємо це найчастіше в того, хто гадає, що монополює володіє істиною і справедливістю, у будь-якої групи, “яка повстає в ім'я якогось переконання” [2, с.197]. Він же зазначав щодо ідеологій масових стихійних політичних рухів, що властиві їм “вірування натовпу мають релігійну форму”. Однак автори абсолютно свідомі того, що політика і релігія – це достеменно різні речі, між якими існують серйозні розбіжності.

Отже, є, здавалося б, серйозні підстави за вимогами соціальної логіки жорстко відділити політику від релігії. Тим більше, що ідеали демократії пов'язані з відокремленням питань політики й релігії. А чисто клерикальна позиція в християнстві, ісламі, іудаїзмі пов'язана з нетерпимістю щодо самої можливості відокремлення мирських проблем від релігійних.

1. Дюрем К. В. Перспективи щодо релігійної свободи: порівняльна структура / К. В. Дюрем // Релігійна свобода і права людини. Правничі аспекти : у 2 т. – Львів, 2001. – Т. 2. – 356 с.
2. Лебон Г. Психология народов и масс / Г. Лебон. – С. Пб. : Макет, 1995. – 311 с.
3. Левицький С. А. Трагедія свободи / С. А. Левицький. – М. : Канон, 1995. – 512 с.
4. Макиавелли Н. Государь / Н. Макиавелли. – М. : Иностранная литература, 1990. – 214 с.
5. Моральне богослов'я католицької церкви. – Львів : Провінція Чину Найсвятішого Ізбавителя, 1996. – 123 с.
6. Поздняков Э. А. Философия политики : в 2 т. / Э. А. Поздняков. – М. : Наука, 1995. – Т. I. – 454 с.
7. Рибачук М. Ф. Релігія і політика / М. Ф. Рибачук, М. І. Корюшко. – К. : Наук. думка, 1998. – 279 с.
8. Metz J.-B. Zur Theologie der Welt / J.-B. Metz. – Mainz, 1968. – 345 s.
9. Neuhaus R. The Naked public Square. Religion and Democracy in America / R. Neuhaus. – Michigan, 1984. – 342 p.

В статье исследуется влияние церкви и религиозного сознания на политику и политическое сознание в условиях развития украинской государственности, когда интенсивность политических и религиозных процессов значительно ускорилась и их взаимодействие усиливается.

Ключевые слова: *церковь, религия, религиозное сознание, общество, политические отношения.*

This article deals with the influence of church and the religious consciousness on the policy and political consciousness under the condition of developing of the Ukrainian state. The intensions of the political and religious process grow higher and their cooperation improved.

Key words: *church, religion, religious consciousness, society, political relations.*

УДК 329.055.2

ББК 66.1

Тарас Лутчин

ДЕРЖАВОТВОРЧІ ІДЕЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНИХ ОБ'ЄДНАНЬ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглядається розвиток української політичної думки 60–80 рр. ХХ ст. Особлива увага звертається на державотворчі ідеї українських національно-демократичних об'єднань другої половини ХХ ст.

Ключові слова: *українська політична думка, суспільно-економічний лад, демократична республіка, форма державного правління.*

Зміни в програмі ОУН(Б), внесені на III Надзвичайному Великому Зборі, стали початком ідеологічної трансформації національно-визвольного руху. Програма ОУН уже не містила положень про становий поділ, людина проголошувалася найвищою цінністю. Пропонований режим названо спочатку “новим ладом”, а згодом “демократичним ладом”. Зазнало змін також бачення ролі партій у житті суспільства.

Однак багато політичних діячів того часу вважали, що організація є революційним авангардом, провід якого має право диктувати свою політику не лише цілій організації, але й усьому народові. Гарячі дискусії між прихильниками централізму й плюралізму тривали декілька років і в кінцевому результаті завершилися розколом ОУН(Б) на еміграції [4].

Зокрема, Л.Ребет та його прихильники зводили демократію до певного непорушного ідеалу, гарантій розвитку окремих громадян, а вже через них – усієї нації. Вони заперечували класичний постулат націоналізму про перевагу спільних інтересів над інтересами людини. Д.Мирон виступив зі своїм проектом державного устрою, у якому помітні не